

Ключевые слова. *Готовность, саморазвитие, самообразование, самовоспитание, самоусовершенствование, личность, профессионально-личностное саморазвитие.*

Malinkina Valentyna. Formation of future specialists in design to professional and personal self-development.

Abstract. *The Article illustrates features of the readiness formation of future specialists in design to professional and personal self-development and defined organizational and pedagogical conditions of readiness formation.*

Keywords. *Readiness, self development, self-education, self upbringing, self improvement, person, professional and personal self-development,*

УДК 378.09:[1:316.3]

МОКЛЯК В. М.,

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

ІДЕЯ АВТОНОМІЇ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Сьогодні Україна знаходиться на важливому етапі реформування системи освіти. Закон України “Про вищу освіту” регламентував реформу вищої школи на “... принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях” [5]. “Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки” [20] передбачає розширення автономії ВНЗ та впровадження ідеї автономії навчальних закладів у результаті розробки системи нормотворчих, науково-методичних та фінансово-економічних заходів. Основними принципами Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”) є пріоритетність освіти, її демократизація, гуманізація та гуманітаризація, що передбачає “надання автономії навчально-виховним закладам у вирішенні основних питань їхньої діяльності” [16]. Таким чином, нормативно-правові документи, спрямовані на реформування освітньої галузі, орієнтують реформи на автономізацію вищих навчальних закладів.

У ході наукового пошуку з’ясовано, що високий рівень автономії навчального закладу вищої освіти є передумовою якісної підготовки фахівця, але у той же час і своєрідним критерієм відповідальності вишу перед суспільством. Починаючи з 2003 р., Шанхайський університет Цзяо Тун (Китай) публікує академічний рейтинг світових університетів (ARWU), який визнано найвпливовішим у всьому світі, оскільки методика ранжування є науково обґрунтованою, стабільною і прозорою [14]. Значимість рейтингу стимулює розвиток та реформування систем вищої освіти провідних країн світу. Зокрема, низький рівень французьких університетів у рейтингу зумовив перегляд законодавства, появу загальнонаціональних дебатів та прийняття “... нового закона ... предоставляя университетам больше свободы” [14].

Дослідженням установлено, що автономія вищого навчального закладу – самостійність освітнього закладу вищої професійної освіти (ВНЗ) у підборі та

розміщенні кадрів, здійсненні навчальної, наукової, господарської та іншої діяльності у відповідності до законодавства та статуту вищого навчального закладу. Автономія ВНЗ передбачає відповідальність за створення оптимальних умов для вільного пошуку наукової істини, її вільного викладу та розповсюдження. Автономія ВНЗ проявляється у наданні студентам, педагогічним та науковим працівникам певних академічних свобод [19, с. 7]. Як бачимо, з поняттям “автономія вищого навчального закладу” тісно пов’язано поняття “академічні свободи”. Ми розуміємо автономію вищого навчального закладу як його зовнішню самоідентифікацію, а академічну свободу – провідний принцип внутрішньої організації його діяльності.

Сучасні вітчизняні дослідники розглядають автономію вишу з точки зору різних наук. *I) Історико-педагогічні аспекти розвитку автономії вищої освіти* навчальних закладів знайшли своє відображення у працях таких учених: А. Аврус, А. Андреев, В. Белокуров, А. Бойко, Н. Брехунець, Н. Дем’яненко, В. Єлютін, А. Іванов, С. Квіт [24], В. Кінельов, С. Клепко, О. Кривоноженко, М. Поляков, С. Посохов, О. Радул, В. Савчук, В. Садовничий, С. Сірополко, І. Стражнікова, В. Сушко, Г. Черевичний, Є. Шикін, В. Яблонський та ін.

II. Філософсько-педагогічні аспекти автономії вищих навчальних закладів та управління ними у своїх працях висвітлювали В. Бакіров, Т. Габрієлова, Л. Герасіна, В. Добреньков, М. Дудка, Д. Іванов, М. Квієк, В. Кондратов, Д. Мехонцева, В. Нєчаєв, Л. Одерій, Л. Полякова, М. Х. М. Разаг, Ю. Фірсова та ін.

Особливої уваги заслуговує праця М. Зубрицької “Ідея університету. Антологія”, де авторка у передмові піднімає гостре питання про сучасну місію університету, стверджуючи, що головні завдання університету – це “... передавання безцінних скарбів знання ... пошук істини і пізнання світу та людини в цьому світі ... формування людської особи як духовної істоти” [7, с. 9]. На автономії університету наголошує Ж. Дерріда, визначаючи університет як вільну і водночас керовану інституцію [7, с. 9]. Книга містить тексти відомих світових мислителів ХХ століття (В. фон Гумбольдт, Д. Г. Ньюмен, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс, Г.-Г. Гадамер, Ю. Габермас, В. Лепеніс, Ж. Дерріда, М. Квієк) про університетську ідею, у яких так чи інакше постає питання автономії вищих навчальних закладів.

Ідея університету В. фон Гумбольдта ґрунтувалася на науці й освіті, а мета вищої освіти – ставлення до науки не як до результату, а як до безперервного процесу навчання, самовдосконалення, розвитку та пошуку істини (**ідея навчання упродовж життя**). На думку В. фон Гумбольдта, наукові досягнення людства повинні передаватися наступним поколінням не внаслідок опрацювання матеріалу, а завдяки його природі.

“... згадані заклади виконуватимуть свою функцію тільки за умови, що сповідуватимуть чисту ідею науки. Тому пануватимуть у їхньому середовищі **принципи самотності та свободи**” [7, с. 25].

Про стосунки держави і вищого навчального закладу В. фон Гумбольдт писав так: “... прямиий вплив з її боку **неприпустимий**, будь-яке втручання у справу неминуче створюватиме нові перепони” [7, с. 26].

“... останній (*державі*) слід подбати про багатий ... духовний потенціал, відібравши видатних учених та забезпечивши для них **свободу дій**” [7, с. 28].

На думку К. Ясперса, “університети були засновані як **автономні установи**, повноваження яких підтверджувалося установчими грамотами з боку папи або держави і яким надавалися майно й окрема земельна власність” [7, с. 156]. Університет сам підбирає кадри, організовує навчальний процес та присвоює

наукові ступені, організовує захисти дисертацій. Він утворюється з доброї волі держави і в той же час є вільним від неї. Викладач – самостійний; керується принципами академічної свободи.

III. Правові основи діяльності вищих навчальних закладів XIX – XX ст. науково обґрунтували Е. Писарева, В. Томсінов, О. Хоменко та ін. Проте комплексного дослідження, у якому було б розглянуто ідею автономії у філософсько-педагогічному дискурсі, немає, що і зумовило тему дослідження **“Ідея автономії вищого навчального закладу у філософсько-педагогічному дискурсі”**.

Перші вищі навчальні заклади на території України почали з’являтися на початку XIX ст., по одному у відповідному навчальному окрузі (Харківський імператорський університет (1804), Київський університет Св. Володимира (1834) та Імператорський Новоросійський університет (1865)). Створенню університетів передувала реформа імперської системи вищої освіти – утворилося Міністерство народної освіти (1802) та навчальні округи (1803) – навчально-адміністративні одиниці Російської імперії. Кожен округ очолював університет, який відповідав за навчальну, наукову, видавничу, просвітницьку діяльність в окрузі. Університети в Росії було створено на зразок німецьких, у перші роки не вистачало викладачів та студентів. Але поступово вища школа розвивалася і було помітно результати діяльності університетів. Устрій університетів визначався основними нормативно-правовими документами – статутами, яких було прийнято 4 упродовж XIX століття (1804, 1834, 1863, 1884 рр.). Дослідники стверджують, що деякі з них були демократичними, надавали велику автономію університетам; інші ж були реакційними [1, 22, 23]. У статтях сучасних дослідників детально проаналізовано зміст статутів Російської імперії і велику увагу було приділено питанню університетської автономії [10, 11, 12, 13].

Заслуговує на увагу праця С. Рождественського, у якій описано діяльність Міністерства народної освіти упродовж 100 років (1802-1902 рр.) [18]. Цінною з наукової точки зору є праця П. Ферлюдіна, яка містить історичний опис управління системою вищої освіти Російської імперії [25]. Доповнює аналіз нормативно-правової бази “Полное собрание законов Российской империи” (3 збірники, які охоплюють час від 1649 до 1913 рр.).

Становлення та розвиток системи вищої освіти Російської імперії викликало інтерес у сучасників. Цікавою для дослідження автономії вищих навчальних закладів є збірник статей про університетську ідею в Російській імперії [23]. У своїх працях, представлених у збірнику, М. Бунге, М. Костомаров, К. Кавелін, М. Пирогов, В. Вернадський, П. Капніст, К. Тімірязєв та ін. торкалися питання автономії та академічної свободи. Зокрема, М. Бунге виступав за академічну свободу: “... рассматривая университет не как школу, а как учреждение для высшего образования, в котором первое условие – самостоятельность, не можем не признать превосходства порядка преподавания и слушания лекций по выбору профессоров и студентов... Но выбор частей предмета для чтения и для слушания возможен только при хорошем приготовлении студентов” [2, с. 184]. К. Кавелін вказував на переваги німецької системи вищої освіти, коли реалізується ідея двох свобод – учіння та викладання. Звертає увагу на те, що *університетська автономія* має довгу історію, проте існує тенденція обмеження прав університету як корпорації [8].

Розвитку вищої освіти Російської імперії на зламі XIX–XX ст. присвячено працю А. Іванова [6]. Варто зазначити, що перед Жовтневою революцією вищі навчальні заклади здійснювали великий вплив на розвиток країни, тому праця є

цінною для дослідження автономії вишів. Розвиток вищої школи Росії до XIX ст. здійснено також в інших розвідках [4, 9, 15].

Суспільно-політичні події в країні 1917 р., утворення СРСР та входження до нього УРСР зумовили новий етап розвитку системи вищої освіти України. Дослідження сучасних учених дають змогу проаналізувати розвиток автономії вищих навчальних закладів у перші роки існування СРСР [26]. Розвитку вищої освіти навчальних закладів та автономії в них у радянський час присвячено праці Т. Васильчук, В. Єлютіна [3], О. Завальнюк, М. Казьмирчук, Н. Коротенко, Т. Куцаєвої, М. Мірошниченко, Н. Рудько, Г. Січкаренко та ін.

Сучасні дослідження про автономію вищого навчального закладу актуалізувалися у зв'язку з прийняттям Закону України "Про вищу освіту". Проаналізувавши праці вчених, можна зробити висновок, що автономія вищого навчального закладу тісно пов'язана з такими важливими аспектами, як академічні свободи, місія та покликання університету, роль та місце вишів у суспільстві, якість та управління вищою освітою, місце останньої в системі суспільних інтересів, її модернізація тощо. Упродовж більш ніж восьми століть, доки існують університети, вищу освіту ототожнювали з освітою в університетах. "С понятием университет соединяют представление о высшем учебном заведении, которое, имея целью **свободное преподавание** и развитие всех отраслей науки (*universitas litterarum*), независимо от их практического приложения, пользуется вместе с тем, под контролем правительства, **широким самоуправлением** (органы его – ректор, совет и правление) и предоставляет слушателям значительный простор в выборе и направлении своих научных занятий и частной жизни" [21, с. 751]. Пізніше з'явилися інші типи вищих навчальних закладів, проте автономія продовжувала розвиватися і відігравати важливу роль у їх діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого аналізу потребує розвиток автономії вищих навчальних закладів у радянський час та за часів незалежності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврус А. И. История российских университетов : курс лекций / А. И. Аврус. – Саратов : ГосУНЦ "Колледж", 1998. – 128 с.
2. Бунге Н. Об устройстве учебной части в университетах / Н. Бунге // Университетская идея в Российской империи XVIII – начала XX веков : Антология : учеб. пособие для вузов / сост. А. Ю. Андреев, С. И. Посохов. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – С. 180–195.
3. Высшая школа СССР за 50 лет : 1917-1967 / ред. В. П. Елютин. – М. : Высшая школа, 1967. – 272 с.
4. Высшее образование в России: Очерк истории до 1917 года / Под редакцией В. Г. Кинелёва. – М. : НИИ ВО, 1995. – 352 с.
5. Закон України "Про вищу освіту" № 1556-VII від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 08.03.2016). – Назва з екрана.
6. Иванов А. Е. Высшая школа в России в конце XIX – начале XX века / А. Е. Иванов. – М. : Институт истории СССР АН СССР, 1991. – 392 с.
7. Идея университету: Антология / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
8. Кавелин К. Свобода преподавания и учения в Германии / К. Кавелин // Университетская идея в Российской империи XVIII – начала XX веков : Антология :

учеб. пособие для вузов / сост. А. Ю. Андреев, С. И. Посохов. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – С. 231–253.

9. Коржов Д. Ю. Розвиток системи вищої освіти в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століть) / Д. Ю. Коржов. – Вінниця : ПП “Центр генеалогії і біографіки”, 1996. – 16 с.

10. Новиков М. В. Создание системы университетского образования в России и Устав 1804 г. / М. В. Новиков, Т. Б. Перфилова // Ярославский педагогический вестник. – 2012 – № 1 – Том I. – С. 15–22.

11. Новиков М. В. Университетский устав 1835 г. / М. В. Новиков, Т. Б. Перфилова // Ярославский педагогический вестник. – 2012 – № 3 – Том I. – С. 11–20.

12. Новиков М. В. Университетский устав 1863 г.: пределы академического самоуправления / М. В. Новиков, Т. Б. Перфилова // Ярославский педагогический вестник. – 2013 – № 4 – Том I. – С. 18–31.

13. Новиков М. В. Устав 1884 г.: реставрация авторитарных порядков в сфере управления российскими университетами / М. В. Новиков, Т. Б. Перфилова // Ярославский педагогический вестник. – 2014 – № 2 – Том I. – С. 25–38.

14. Об академическом рейтинге университетов мира [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.shanghairanking.com/ru/aboutarwu.html> (дата обращения 24.03.2016). – Название с экрана.

15. Павко А. І. Трансформаційні процеси в системі університетської освіти України (ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія / А. І. Павко, Л. Ф. Курило. – К. : Відкрита педагогічна школа, 2009. – 276 с.

16. Постанова Кабінету міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 “Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна ХХІ століття”)” [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п> (дата звернення 24.03.2016). – Назва з екрана.

17. Пунько Б. М. Автономія університетів України: наукова доповідь суспільству / Б. М. Пунько. – Львів : СПОЛОМ, 2013. – 23 с.

18. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности МНП : 1802-1902 / С. В. Рождественский. – СПб. : Издание Министерства народного просвещения, 1902. – 786 с.

19. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В. А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.

20. Указ Президента України “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення 24.03.2016). – Назва з екрана.

21. Университет // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Санкт-Петербург : Типография акц. общ. Брокгауз-Ефрон, 1902. – Т. 34А. – С. 751–803.

22. Университет в Российской империи ХVІІІ – первой половины ХІХ века : [коллектив. моногр.] / Герман. ист. ин-т в Москве ; под общ. ред. А. Ю. Андреева и С. И. Посохова. – М. : РОССПЭН, 2012. – 671 с.

23. Университетская идея в Российской империи ХVІІІ – начала ХХ веков : Антология : учеб. пособие для вузов / сост. А. Ю. Андреев, С. И. Посохов. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – 527 с.

24. Університетська автономія: 36 статей / Упорядники С. Квіт, Г. Касьянов, Т. Ярошенко, К. Сігов, Л. Фінберг. – Київ : Дух і Літера, 2008. – 368 с.

25. Ферлюдин П. И. Исторический обзор мер по высшему образованию в России / П. И. Ферлюдин. – Саратов : Типо-Литография П. С. Феофанова, 1894. – Выпуск 1. Академия наук и университеты. – 202 с.

26. Хоменко Е. В. Политико-правовое регулирование высшего образования в Советском государстве (октябрь 1917 – конец 1920-х годов) : Дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Елена Викторовна Хоменко. – Нижний Новгород, 2006. – 256 с.

Мокляк В. М. Ідея автономії вищого навчального закладу у філософсько-педагогічному дискурсі

Доведено, що автономія вищого навчального закладу є провідним принципом реформування системи вищої освіти, що висвітлено у відповідних державних документах (Закон України “Про вищу освіту”. “Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки”, Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). Виокремлено три напрями розробленості проблеми автономії: історико-педагогічний, філософсько-педагогічний та правовий. Показано, що автономія тісно пов’язана з такими важливими аспектами, як академічні свободи, місія та покликання університету, роль та місце вишів у суспільстві, якість та управління вищою освітою, місце останньої в системі суспільних інтересів, її модернізація тощо.

Ключові слова: автономія вищого навчального закладу, академічні свободи, університет, ідея університету, якість вищої освіти, суспільство, державні документи.

Мокляк В. Н. Идея автономии высшего учебного заведения в философско-педагогическом дискурсе

Доказано, что автономия высшего учебного заведения является руководящим принципом реформирования системы высшего образования, которое описано в соответствующих государственных документах (Закон Украины “ О высшем образовании”. “Национальная стратегия развития образования в Украине на 2012-2021 года”, Государственная национальная программа “Образование” (“Украина ХХІ века”). Выделено три направления разработанности проблемы автономии: историко-педагогический, философско-педагогический и правовой. Показано, что автономия тесно связана с такими важными аспектами, как академические свободы, миссия и призвание университета, роль и место высших учебных заведений в обществе, качество и управление высшим образованием, место последнего в системе общественных интересов, его модернизация и т.п.

Ключевые слова: автономия высшего учебного заведения, академические свободы, университет, идея университета, качество высшего образования, общество, государственные документы.

Mokliak V. N. The idea of higher educational establishments' autonomy at the philosophical and pedagogical discourse

It is proved that the autonomy of a higher educational establishment is the leading principle of reforming the system of the higher education that is reflected at the relevant state documents (The law of Ukraine “About the higher education”, “National strategy of a development of education in Ukraine for 2012-2021”, the State Education national program (“Ukraine of XXI century”). It is established that the autonomy of higher educational establishment is the independence of the educational institution of the higher education in selection and placement of personnel, implementation of educational, scientific, economic and other activity, according to the legislation and the charter of a higher educational establishment. The higher educational establishments autonomy provides responsibility for creation of optimum conditions for free search of scientific truth, its free statement and distribution. The higher educational establishments' autonomy is shown in granting to students, pedagogical and scientific workers some academic freedoms. There are three directions of the autonomy

problem readiness: historical and pedagogical, philosophical and pedagogical, legal one. It is shown that the autonomy is closely connected with such important aspects as the academic freedoms, mission and university calling, a role and the place of higher educational establishments at the society, quality and management of the higher education, the place of the last at system of public interests, its modernization and so forth.

Keywords: *the autonomy of a higher educational establishment, academic freedoms, university, idea of university, quality of the higher education, society, state documents.*

УДК 378

МОНЬ А.О.,

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ І НАУКОВА ШКОЛА О.Г.МОРОЗА

Процеси творення світової освітньої мережі, інтеграції системи вищої освіти України у світовий освітній простір поглиблюють необхідність фундаментальних педагогічних досліджень в єдності національно-історичної традиції та освітньої інноватики. Вагоме місце в історико-педагогічному дискурсі відводиться персоналії. По-перше, розкриття творчого доробку педагога авторизує, уособлює педагогічну думку, визначаючи індивідуальний внесок вченого в педагогічну теорію і практику; по-друге, через здобутки особистості розкриваються закономірності, суперечності й тенденції розвитку освітніх процесів, науково-педагогічних пошуків окремого історичного періоду в його соціально-економічних і політичних трансформаціях; по-третє, дослідження та актуалізація досвіду попередніх поколінь науковців дає можливість здійснити порівняльний аналіз минулого та сучасного, забезпечити єдність та наступність науково-педагогічного процесу.

З огляду на зазначене, **метою статті** є розкриття концептуальних підходів до підготовки вчителя та аналіз наукової школи академіка НАПН України О.Г.Мороза (1940 – 2007рр.).

О.Г.Мороз обстоював ідею неперервної педагогічної освіти як фундаментальну проблему сучасного суспільства. Учений зазначав, що завданням вищого педагогічного навчального закладу є не підготувати фахівця на все життя, а сформувати навички самоосвіти, зацікавити, пробудити потребу до самовдосконалення, до здобуття необхідних знань, до набування потрібних умінь. Саме такий педагог має шанс постійно лишатися цікавим та актуальним для своїх студентів, несучи найновішу інформацію в аудиторію.

Нині термін «неперервна освіта» є одним з найпопулярніших у світовому освітньому просторі та виражається низкою варіативних понять: «триваюча освіта» (continuing education, continuous education), «освіта впродовж життя» (lifelong education), «навчання впродовж життя» (lifelong learning), «перманентна освіта» (permanent education, leducation permanente), «освіта дорослих» (adult education, leducation des adultes, Erwachsenenbildung), «подальша освіта» (further education, Weiterbildung) та інші.

Головна ідея поняття «неперервної освіти» була досить ясно сформульована в роботах відомого американського педагога Дж.Дьюї, який в ще у 1916 р. зазначав: «Те, що освіта не повинна припинятися із закінченням школи, є прописною істиною. І суть цієї великої істини в тому, що призначення шкільної